

Ugrabitev države in kriza političnega

Bernard Brščič, intervju

V splošnem se delitev na levo in desno nanaša na več vprašanj. Eno bolj pomembnih je, v kolikšni meri zaupati tržnemu mehanizmu in v kolikšni meri državi. Kakšen je odnos do zasebne lastnine? Kakšen je odnos do enakosti oz. neenakosti? Kakšen je odnos do svobode? Mislim, da so to temeljna filozofska vprašanja, ki ločujejo desničarje in levičarje. Začnimo s temi temeljnimi vprašanji politične filozofije, recimo z vprašanjem o enakosti.

V diskurzu o enakosti lahko govorimo o treh vrstah enakosti. Na eni strani je enakost rezultatov, ki jo zagovarjajo ortodoksni marksisti, izhajajoč iz tradicije radikalnega egalitarizma: ljudje smo v osnovi enaki in to je treba prezrcaliti tudi v polje ekonomskega. Milejši socialisti oz. levičarji, novi laburisti – če želite, zavračajo vprašanje o enakosti rezultatov. Razlog temu je, da vodi v neučinkovitost. Ta nova levica zato govori o enakosti možnosti. Slednja je pravzaprav tudi stičišče z nekaterimi desničarji, saj je ta lingo, novorek o enakosti možnosti je dopadljiv tudi njim. Sam sicer mislim, da pravi desničar ne more pristajati na enakost možnosti, temveč da je edina enakost, ki je dopustljiva za desničarja, enakost pred zakonom. V tem primeru gre za udejanjanje antičnega ideala izonomije, kar pomeni, da izhajate iz analize gospodarjenja, v kateri je ideja o socialni pravičnosti neuresničljiva.

Levičarji torej prisegajo na socialno pravičnost, pravi desničarji pa razumejo v konceptu socialne pravičnosti protislovje v izrazih. Zakaj? Zaradi tega, ker razumejo proces gospodarjenja kot spontani proces delovanja tisočih kupcev in proizvajalcev, proces interakcije, ki *ex ante* ne določa razdelitvenih vzorcev. Medtem pa levičarji izhajajo iz ideala, ki je po moji oceni sicer žlahten ideal, ideal socialne pravičnosti, ki *ex ante* opredeljuje razdelitvene vzorce. Vendar sam menim, da ideal socialne pravičnosti v tržnem sistemu preprosto ni uresničljiv, temveč da je v tržnem sistemu mogoče govoriti le o idealu postopkovne pravičnosti: to je udejanjanje enakosti pred zakonom. Iz slednjega sledi, da v tržnem procesu na koncu dneva niso vsi nagrajeni v skladu s svojimi prizadevanji in posledično tržni sistem ne more biti meritokrat-

ski sistem, kar pomeni, da ne nagrajuje v skladu s prizadevnostjo, inteligenco ali podobnim vzorcem, ampak je izrazito amoralen. Amoralen pa ne pomeni nemoralen, ampak preprosto vrednotno nevtralen: tržni mehanizem je samo mehanizem za alokacijo. Potemtakem bi desničarja opredelili kot tistega, ki zagovarja postopkovno pravičnost, medtem ko levičar zagovarja socialno pravičnost, oz. drugače rečeno, desničar zagovarja enakost pred zakonom, medtem ko levičar zagovarja enakost rezultatov ali enakost možnosti.

Prestavimo se v drugo dimenzijo političnega problema, na vprašanje svobode. Menim, da levičarji izhajajo iz pozitivnega umevanja svobode, se pravi, svobode kot *opolnomočenosti* za. Človek je svoboden takrat, ko je sposoben delovati, ko so mu odprta vrata. Koncept pozitivne svobode tako s seboj prinaša potrebne pogoje za udejanjanje svobode, tej pa so – če vzamem terminologijo Johna Rawlsa – opremljenost s primarnimi dobrinami. To pomeni, da mora imeti posameznik dostop do zdravstvenega varstva, dostop do izobraževalnih storitev, torej do vsega tistega, kar človeka opolnomoči za človeka vredno življenje. Po drugi strani bi moral sodobni desničar izhajati iz obratne definicije svobode, tj. negativne svobode, svobode razumljene kot svobode od nevmešavanja drugih, kar vključuje tako nevmešavanje države kot tudi drugih posameznikov. Če pristajate na to drugo definicijo svobode, iz tega sledi, da si lahko svoboden tudi takrat, ko si reven, materialno prikrajšan; v kolikor ta materialna prikrajšanost ni posledica zavestnega preprečevanja drugih ljudi oz. države. Ta distinkcija se mi zdi zelo povedna, distinkcija med negativno in pozitivno svobodo. Skratka zelo

»Potemtakem bi desničarja opredelili kot tistega, ki zagovarja postopkovno pravičnost, medtem ko levičar zagovarja socialno pravičnost, oz. drugače rečeno, desničar zagovarja enakost pred zakonom, medtem ko levičar zagovarja enakost rezultatov ali enakost možnosti.«

hitro ugotovimo, da obstajajo na idejni ravni zelo velike razlike med levico in desnico.

Žalibog, pa če to prezrcalimo na slovenske razmere, težko govorimo distinkcijah, ki sem jih izpostavil. Zakaj? Zaradi tega, ker prave desnice na slovenskem žal nimamo; temveč imamo zgolj različne pojavnosti socializma; imamo črni socializem (tj. krščanski socializem), rdeči socializem, vijoličasti, oranžni socializem ... Gre za variacijo na temo. Mislim, da je politični prostor v Sloveniji precej osiromašen ravno zato, ker se ne razpravlja o teh temeljnih, idejnih razlikah med levico in desnico. To je seveda tudi posledica krize političnega oz. samega razumevanja političnega na Slovenskem, kjer se politika ne razume v smislu spopada idej; v tem antičnem smislu, v smislu poskusov konkurenčnih ideologij, da bi artikulirale pojem dobrega. Sam osebno prisegam na ta antični ideal politike kot sposobnosti artikulacije skupnega dobrega. Sodobne ideologije liberalizma pa so zdrsnile v moralni in politični relativizem, v nemožnost artikuliranja skupnega dobrega in mislim, da ima to pogubne posledice. Če namreč zaradi heterogenosti pogledov in interesov ne moremo priti do nekega minimalnega skupnega imenovalca, potem je cela sfera političnega zaman in lahko govorimo o pojavnosti odprave politike. Mislim pa, da ima odprava politike pogubne posledice za družbo in vodi v družbeno fragmentacijo, v razkroj družbe.

Sam menim, da je ekonomiziranje, torej postavljanje primata ekonomiji in reduciranje vsega družbenega na ekonomsko, pogubno. Politika preprosto ima svojo dimenzijo in ekonomija ji je podrejena in je samo sredstvo za reševanje ekonomskega problema. V 20. stoletju pa smo zdrsnili v to, da je ekonomija postala primarna in politika zgolj odvisna od ekonomije. Politika se tako reducira bodisi na zadovoljevanje interesov - gre za politiko brez romantike, bodisi na urejanje javnih zadev iz vidika sodobne doktrine menedžiranja. Sam obema pojmovanjema politike in političnega ostro nasprotujem, zlasti redukciji političnega na udejanjanje interesov. Res pa je, da ob analizi slovenske stvarnosti človek zelo hitro dobi občutek, da politika ni nič drugega kot udejanjanje interesov. Kljub temu sam menim, da je izhod iz te brezupne družbene krize povezan ravno z reafirmacijo političnega, s sposobnostjo političnih skupin, da artikulirajo skupno dobro. V spopadu idej je potrebno soočiti temeljna ontološka vprašanja, ki so na koncu dneva verjetno v domeni ideologije. Tu se ne smemo slepiti, da je politika pozitivizma možna, da je torej možen diskurz zgolj o dejstvih in ne o vrednotah. Živimo v moralnem svetu, ki je vrednotno opredeljen, in precizna artikulacija vrednostnih sistemov je za politično delovanje ključna. Obžalovati je treba, da si je termin ideologija v 20. stoletju pridobil izrazito negativno konota-

»Prave desnice na slovenskem žal nimamo; temveč imamo zgolj različne pojavnosti socializma; imamo črni socializem (torej krščanski socializem), rdeči socializem, vijoličasti, oranžni socializem ... Gre za variacijo na temo. Mislim, da je politični prostor v Sloveniji precej osiromašen ravno zato, ker se ne razpravlja o teh temeljnih, idejnih razlikah med levico in desnico.«

cijo. Sam temu nasprotujem: ideologija preprosto pomeni vnos morale v razumevanje sveta, ki nas obdaja. Živimo v vrednotno neneutralnem svetu, ki zaznamuje človeka. Pravzaprav je *differentia specifica* človeka kot političnega bitja za razliko od drugih bitij ta, da je determiniran z vrednotami. Iz tega sledi, da imajo ideologije legitimno mesto v političnem diskurzu. Ključno pa je, da se znotraj političnih paradigem artikulira in loči ideološki del od neideološkega dela.

Zakaj mislite, da je prišlo do tega, da se kljub tema dvema povsem različnima ideološkima pozicijama, v političnem prostoru ne uveljavlja več teh razlik?

Preprosto zato, ker se je politika reducirala na zasledovanje osebnih interesov. V Sloveniji imamo resnično izrojeno polje političnega delovanja, ker je politika namesto k sledenju skupnega dobra usmerjena k ekstrakciji rent. V ozadju so interesne skupine, ki politiko jemljejo instrumentalno, kot pot k polnjenju žepov - in to je seveda pogubno tudi za ekonomsko učinkovitost. Bojim se, da smo pri nas vzpostavili sistem, ki ga teorija javne izbire poimenuje »ugrabitve države«, kjer določene interesne skupine zlorabljajo politični in ekonomski institucionalni ustroj države zato, da uzurpirajo ekonomske rente. Ta plenilskost, ki je usmerjena v ekstrakcijo rent, v prerazdeljevanje in ne v ustvarjanja, ima pogubne posledice, ker onemogoča podjetništvo. V Sloveniji v 20 letih samostojnosti nismo vzpostavili institucionalnega ustroja, ki bi bil usmerjen v kreacijo bogastva, ampak je usmerjen zgolj v prerazdeljevanje. To je seveda pogubno za družbo, ker povzroča stagnacijo, saj onemogoča najbolj vitalnim subjektom v družbi – to pa so podjetniki – da bi udejanjili svoje potenciale.

Po drugi strani pa je potrebno izpostaviti negativni učinek te ugrabitve države na legitimnost tržnega sistema. V sistemu tržnega gospodarstva, ki je kombiniran z liberalno demokratsko ureditvijo, ni dovolj vzpostaviti cenovni mehanizem kot alokator. Ta sistem kapitalizma – če želite - je dnevno na ple-

biscitu, v smislu preverjanja njegove legitimnosti. Če sistem ni pravičen (in tu ne mislim »pravičen« v socialnem smislu – sam sem, kot rečeno, prepričan, da je socialna pravičnost protislovje v izrazih, ampak pravičen v smislu postopkovne pravičnosti; ne torej, da imajo ljudje enake možnosti, temveč, da so pravila v družbi enaka za vse), če temu ni tako, če pravna država ne deluje, če ne deluje policija, če ne deluje tožilstvo, če na koncu dneva ne deluje sodstvo, potem so rezultati te tržne igre – ki so, roko na srce, vedno bolj ali manj neenaki – tudi nelegitimni. Ljudje potem seveda problematizirajo ta družbeno-ekonomski sistem in ga poimenujejo kot nepravičnega. In sam mislim, da je v resnici nepravičen. Problem slovenskega ekonomskega sistema je, da je nepravičen tako v socialnem smislu, česar sam ne problematiziram, ampak je nepravičen zlasti v tem postopkovnem smislu. V preteklosti je namreč prišlo do koncentracije in centralizacije kapitala, do lastninskih upravičenj, ki niso legitimirana s podjetniškim udejstvovanjem, ampak je za njih značilna kraja, kršitev pravil igre – in to ima lahko pogubne posledice za prihodnost slovenske tržne družbe oz. slovenskega kapitalizma.

Dejali ste, da je socialna pravičnost protislovje v izrazih.

Gre za uvid Friedricha Augusta von Hayeka, ki je v drugem delu svoje *Law, Legislation and Liberty* govoril o socialni pravičnosti kot prividu. Zakaj? Zaradi tega, ker če želite uporabljati koncept socialne pravičnosti – kateremu sam mimogrede ne oporekam legitimnosti, morate redefinirati tržni proces. Socialna pravičnost namreč zahteva, da je za presojo pravičnosti ključen *ex ante* definiran vzorec pravičnosti: to je lahko meritokratski pogled, če recimo rečete, da si človek zasluži človeka vredno plačo, ki je normativna, etična kategorija. Poudariti moram, da temu sam ne oporekam, ker bi bil sicer v nasprotju s svojim moralnim razmišljanjem: mislim namreč, da je tudi tomistični pogled ustrezen in da etične sodbe imajo mesto v ekonomiji.

»Sam menim, da je ekonomiziranje, torej postavljanje primata ekonomiji in reduciranje vsega družbenega na ekonomsko, pogubno. Politika preprosto ima svojo dimenzijo in ekonomija ji je podrejena in je samo sredstvo za reševanje ekonomskega problema. V 20. stoletju pa smo zdrsnili v to, da je ekonomija postala primarna in politika zgolj odvisna od ekonomije.«

Vprašanje pa je, ali je ta etični normativ, recimo pravične plače, v tržnem sistemu dosegljiv. Problem nastane, ker če izhajate iz socialne pravičnosti, potem morate vnaprej določiti, kakšni so razdelitveni vzorci. Ko pa enkrat to naredite, posežete v fazo razdelitve; ko pa posežete v fazo razdelitve, hkrati posežete v fazo proizvodnje in s tem uničite epistemične zmožnosti trga. Eden največjih izzivov gospodarjenja je namreč negotovost: zaradi časovne dimenzije preprosto ne vemo, kakšna bo prihodnost, vse se spreminja, spreminjajo se tehnologije, spreminjajo se preference. Če *ex ante* določite razdelitvene vzorce, s tem spodkopavate sam tržni mehanizem.

Zato je v mojem premisleku socialna pravičnost možna le v centralno planskem sistemu. V njem se *ex ante* razreši ekonomski problem, zaradi česar ni negotovosti ali pa je negotovost reducirana na tveganje, in tako se lahko vnaprej določijo posamezni razdelitveni deleži v skladu z neko predstavo socialne pravičnosti. Izhajam torej iz tega, da je socialna pravičnost možna samo v socializmu: v tem smislu je socializem – kar je iz mojih ust morda nekoliko protislovno – meritokratski sistem. Če so zasluge na začetku pravilno opredeljene in jih potem dosežete, je socializem meritokratski sistem. Težava pri vsem skupaj je, da s tem, ko udejanjate ta meritokratski sistem, praktično spodkopavate cel proces gospodarjenja in povzročate neučinkovitost. Na koncu dneva imate lahko večjo pravičnost, ki je običajno povezana z večjo enakostjo, ampak to za ceno, da je družbeni kolač bistveno manjši. Lahko torej udejanjate ideal enakosti, vendar za ceno revščine. Temeljni problem je torej v tem, da je enakost sicer lahko nek ideal, vendar se bojim, da je doseganje tega normativnega ideala enakosti povezano z enakostjo v revščini. Če pa želite maksimirati spečen kolač na koncu dneva, morate pristati na socialno nepravičen sistem, na spontane prerazdelitvene vzorce.

Pri vsem skupaj pa je ključno, da je izpolnjena postopkovna pravičnost. Brez tega je kakršenkoli sistem popolnoma nelegitimen. Če namreč pra-

vila niso enaka za vse: če gremo recimo teči na sto metrov in nekatere ustrelimo v koleno, druge mogoče celo v glavo, in nato od njih zahtevamo tek, je to seveda daleč od pravičnosti. Tak sistem, ki je postopkovno nepravičen in hkrati seveda tudi socialno nepravičen, je tudi neučinkovit sistem. Če to apliciram na slovenske razmere, smo mi v najslabšem izmed vseh možnih svetov, kjer nimamo ne socialne ne postopkovne pravičnosti.

V tem kontekstu bi bila opcija celo pot v socialno pravičnost, pot nazaj v socializem: težava je v tem, da poti nazaj v socializem na liberalno demokratiški način po mojem ni možno udejanjiti. Še vsak socialistični projekt se je prej ali slej končal v totalitarnem zdrsu, ker ljudje preprosto nismo taki, kot od nas zahteva socializem: smo grdi, umazani, zli. Smo pohlepna bitja. Težava socializma je v tem, da je glede na zahtevano obnašanje posameznikov izredno krhek sistem. Temelji namreč na podmeni angelske nravi človeka in že nekaj pohlepnih posameznikov je dovolj, da povzročijo hudo entropijo v sistemu. Preprosto se zdi, da je glede na človeško nrav, glede na to, da je človek pohlepno bitje ali vsaj znaten del človeštva pohlepen, bolje imeti robusten sistem, ki izhaja iz te realistične predpostavke pohlepa oz. zasledovanja samointeresa in da ne oblikujemo nekih utopičnih idealov socializma, če je to proti človeški nravi.

Opcija bi seveda bila spremeniti ljudi: v zgodovini so bili tej poskusi izvedeni s pojavnostjo *Homo Sovieticus*, čeprav ta *Homo Sovieticus* v resnici nikoli ni res zaživel. Problem je v tem, da tudi če bi politiki uspelo preoblikovati recimo devetdeset odstotkov ljudi v *Homo Sovieticuse*, je že tista preostala desetina dovolj, da popolnoma iznakazi socializem. Socialistične skupnosti tako na družbeni ravni ne morejo delovati, ker so utopične. To pa ne pomeni, da je socialistični projekt kot tak brezupen. Na mikroekonomski ravni, v smislu spontanega organiziranja ljudi, ki verjamejo v določene socialistične ideale, ki so dobri in želijo to dobro udejanjati, ne da bi s tem posiljevali druge ljudi, sam opažam, da obstaja cela vrsta institucionalnih

»V Sloveniji v 20 letih samostojnosti nismo vzpostavili institucionalnega ustroja, ki bi bil usmerjen v kreacijo bogastva, ampak je usmerjen zgolj v preraždeljevanje. To je seveda pogubno za družbo, ker povzroča stagnacijo, saj onemogoča najbolj vitalnim subjektom v družbi – to pa so podjetniki – da bi udejanili svoje potenciale.«

zmožnosti ustanavljanja institucij kot so zadruga, kooperative ali komune. Lep primer so naprimer izraelski kibuci, ki zagotavljajo preživetje socialističnih idej. Sam osebno nikoli nisem trdil, da je socialistična ideja sama po sebi slaba; lahko je zelo hvalevredna, če ne temelji na totalitarni prisili, če temelji na spontanosti, na ugotovitvi udeležencev, da želijo udejanjat boljši svet ter da s tem svojim videnjem izboljševanja sveta ne posiljujejo drugih. Organizirajo lahko recimo kibuce ali zadruga in konkurirajo kapitalističnemu produkcijskemu načinu. Bojim pa se, da socializem za večino ljudi ni dober sistem, zaradi tega, ker smo daleč od angelske nravi.

Če se vrnemo k aktualnemu stanju: »ugrabitve države« je običajno značilna predvsem za države v tranziciji. Kako pa v drugih državah, drugod po svetu deluje ta opozicija levica-desnica?

Res je to v največji meri tranzicijski fenomen, čeprav bi o pojavnosti ugrabitve države lahko govorili tudi v nekaterih razvitih, industrijskih državah. Ni torej unikum tranzicijskih držav; res pa je, da so najbolj akutni primeri ugrabitve države značilni za ta prehod. Zakaj? Zaradi tega, ker je v tranziciji prišlo do potrebe po vzpostavitvi institucij države *de novo*: tranzicija ne pomeni evolucije prejšnjega sistema, ampak je radikalen rez, ki je izredno pomemben tudi iz vidika državožnanstva: gre za vprašanje vzpostavitve institucij pravne države. Ko se te institucije vzpostavljajo na novo, je lahko pogubno, če interesne skupine, katerim delujoča pravna država ne ustreza, postanejo ekonomsko tako močne, da svojo ekonomsko moč transponirajo v polje političnega in prek političnih vzvodov preprečujejo vzpostavitev pravne države. Povedne so izkušnje Ruske federacije, kjer je vzpostavljen sistem oligarhičnega kapitalizma, ker je zlasti v

obdobju Borisa Jelcina prišlo do tipične ugrabitve države. Tako imenovana *semija* oz. družina, Jelcin in njegova kriminalna združba, je praktično v celoti ugrabila državo in za desetletja onemogočila razvoj ruskega gospodarstva.

Sam sicer vidim podobnosti med Slovenijo in Rusko federacijo v drugačnih konstelacijah. Kar družita dva sistema, je odsotnost delovanja pravne države, zelo šibke institucije parlamentarne demokracije (ki je bolj ali manj navidezna, ne substantivna, ampak zgolj bolj postopkovna), v ozadju so zelo močni kapitalski interesi, ki so izrazito nelegitimni in pogosto tudi nelegalni, svoje preživetje pa si želijo zagotoviti s tem, da vplivajo na nedelovanje pravne države. Videnja določenih ekonomistov, ki so na začetku tranzicije izhajali iz podmene, da se bo po koncu procesa prvotne akumulacije pojavila relevantna politična konstituenca, ki bo zagovarjala vzpostavitev pravne države, se preprosto niso uresničila. Tako v Sloveniji kot v Ruski federaciji smo priča nedelovanju pravne države, zaradi tega, ker te novo komponirane elite, tj. *nouveaux-riches* niso zainteresirani za delovanje pravne države, in to kljub temu, da bi na prvi pogled morda lahko črpali velike dobrobiti iz naslova delujoče pravne države. Zavedati se morate, da nekdo, ki ni podjetnik, ampak je – če se nekoliko politično nekorektno izrazim – lopov, lopov čez noč težko postane podjetnik in torej je popolnoma logično, da se zavzema za ohranjanje *statusa quo*. Eden največjih primanjkljajev tranzicije je ravno šibki podjetniški sloj. Sam sem prepričan, da je glavni igralec tržnega gospodarstva podjetnik; tisti, ki nosi tveganje, ki se je sposoben soočiti z negotovostjo, ki je nosilec novih idej, ki je rušilec obstoječega in kreator novega. Če ta sloj ni dovolj močen, se družba znajde v stagnantnem stanju. Ko sam ugotavljam – in ni treba biti ravno prerok, da vidiš, da je v Sloveniji

»Živimo v moralnem svetu, ki je vrednotno opredeljen, in precizna artikulacija vrednostnih sistemov je za politično delovanje ključna. Obžalovati je treba, da si je termin ideologija v 20. stoletju pridobil izrazito negativno konotacijo.«

resnično prišlo do ugrabitve države s strani določenih interesnih skupin - ima to za prihodnost izrazito mrakobne posledice.

Če strnem vašo misel: delitev na levico in desnico je teoretično konsistentna, de facto pa ne deluje.

Ne deluje, seveda ne, enostavno zaradi tega, ker imamo na Slovenskem razmeroma izrojen politični prostor, kjer se politično reducira na zasledovanje interesov in so idejna vprašanja izrazito v ozadju. Roko na srce, to je pojav, za katerim trpijo tudi zahodne demokracije. Res pa je, da ta idejna vprašanja vsakih nekaj desetletji vzniknejo na plano; ko se pojavijo res radikalni družbeni prelomi, družbene krize. Mislim, da je ravno čas zdajšnje krize, ki jo živimo, ena takšna priložnost za reafirmacijo političnega v smislu naslavljanja pravih vprašanj. V tem smislu bi se bilo potrebno prizadevati ne samo za uveljavljanja desnice – kot sem rekel, sam največji problem vidim v neobstoju prave desnice na slovenskem - ampak tudi leve. Na slovenskem nimamo samo problema krize desnice, ampak tudi problem krize leve. Človek bi si ravno tako želel nekega intelektualnega izziva leve, v smislu idejne svežine: oz. niti ne nujno idejne svežine, lahko se tudi vrnemo k tradiciji socialne demokracije, ki bi jo neki avtentični nosilci politične misli predstavljali – gre venomer za nek zanimiv intelektualni izziv. Težava, ki jo vidim na levi, je, da trenutno ne vidim avtentične leve. V resnici imamo katastrofalno situacijo, saj nimamo ne prave leve ne prave desnice, ampak le pojavnost plenilske logike, v kateri večina uporablja politično retoriko z namenom pljenja. Tu so pod kožo politiki vsi enaki.

Sam z velikim nezadovoljstvom in obžalovanjem spremljam ta razvoj, to neidealistično umevanje politike. Lahko sem v tem svojem videnju naiven, lahko gre za neko atavistično zagledanost v antiko, ampak mislim, da za prihodnost politike potrebujemo temeljni uvid, da je politika nadaljevanje

morale z drugimi sredstvi. Temeljno vprašanje se mi zdi, zakaj v modernosti izkušamo politizacijo morale, namesto da bi šli v obratni smeri, v smeri moralizacije politike. Ključen izziv je vrnitev k temu predmachievellističnemu idealu, kjer je politična filozofija vpeta v moralno filozofijo. Tragedija 20. stoletja – in to velja tako za politično filozofijo kot tudi za ekonomijo in tudi za pravo – je preprosto ta pozitivistični presekok oz. izločitev morale iz družbenega diskurza. Sam menim, da ima moralna ključna vloga, ne le za afirmacijo političnega, ampak tudi ekonomskega. Politično prihodnost moramo osnovati na nekem moralnem videnju, na sposobnosti tega, da so posamezniki (in v nekem abstraktnem smislu tudi družba) sposobni razlikovati dobro od zlega. Pozitivistična revolucija v 19. in 20. stoletju zanika to vlogo morale in pomeni redukcijo političnega na dejstva, na zasledovanje interesov.

Če je to prava anamneza, moram reči, da se bojim za prihodnost človeštva; preprosto zato, ker ta politika brez romantike ne deluje, ker gre zgolj za proces ekstrakcije rent. In kam to vodi? V resnici, če želimo odstraniti pljenje, moramo odstraniti ekonomske rente. Odstranitev ekonomskih rent pa pomeni popolno privatizacijo in zaničanje političnega. Sam v to sicer ne verjamem; mislim, da to ni prava pot, pot v popolno ekonomiziranje družbenega. Ne oporekam seveda veliki vlogi, ki jo ima ekonomija, vendar ta ne more biti totalitarna. Obstajajo dimenzije človekovega delovanja, ki so onstran ekonomskega, in si zaslužijo reafirmacijo, moralizacijo: moralizacijo, ne v slabšalnem, temveč pozitivnem smislu. Žal grejo procesi na globalni ravni v drugo smer, v smer, da postaja politika res zgolj igra moči, igra interesov. Ta ideal modernizma, ki ga lahko zasledimo bodisi pri Machiavelliju bodisi pri Hobbesu, se, žalibog, zelo udejanja. •

intervjuvala: Marijana Koren

Vabimo vas k pisanju za jesensko številko
Razpotij, v kateri bo osrednja tema »Družine«

več na www.dhg.si/revija